

Kazimierz Rędziński, Izabela Wrona-Meryk

Żydowskie stowarzyszenia studenckie we Lwowie (1890–1918)

Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Pedagogika 22, 545-560

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Kazimierz RĘDZIŃSKI
Izabela WRONA-MERYK

Żydowskie stowarzyszenia studenckie we Lwowie (1890–1918)

1. Początki studenckich stowarzyszeń i organizacji

Wejście Galicji na drogę autonomii doprowadziło do powstania studenckich organizacji samopomocowych i kulturalno-naukowych.

Początki stowarzyszeń studenckich w Galicji sięgają 1855 roku, kiedy to 15 stycznia tegoż roku studenci Uniwersytetu Lwowskiego na swoim zebraniu w auli złożyli kwotę 154 złotych reńskich na cele pomocy koleżeńskiej oraz powołali Towarzystwo Bratniej Pomocy Słuchaczy Wszechnicy Lwowskiej. Podjęte starania o zalegalizowanie działalności stowarzyszenia zakończyły się pozytywnie dopiero po dziesięciu latach, bowiem 29 grudnia 1865 roku Namiestnik zatwierdził statut stowarzyszenia. W następstwie tej decyzji 1 kwietnia 1867 roku powołano również pierwsze polskie studenckie naukowe towarzystwo akademickie pod nazwą Czytelnia Akademicka we Lwowie¹.

Kolejnymi stowarzyszeniami akademickimi we Lwowie były: Towarzystwo Bratniej Pomocy Słuchaczy Politechniki (1866), Żydowskie Towarzystwo ku Wspieraniu Słuchaczy Wszechnicy, Rygorozantów, Praktykantów Konceptowych i Auskulantów (1867), Towarzystwo Biblioteki Słuchaczy Prawa (1875), Towarzystwo Bratniej Pomocy Słuchaczy Akademii Weterynaryjnej (1892). Najpóźniej powstała Biblioteka Słuchaczy Medycyny Wszechnicy Lwowskiej (1903). W 1892 roku istniały we Lwowie 262 różne stowarzyszenia, w tym izraelskich 89 (głównie religijnych i dobroczynnych) oraz 36 oświatowych². Był to

¹ J. Reizes-Dzieduszycki, *Książka i biblioteka w działalności polskich towarzystw naukowych młodzieży akademickiej we Lwowie w okresie autonomii galicyjskiej*, Katowice 2005, s. 27.

² Tamże, s. 26. J. Suchmiel, *Działalność naukowa kobiet w Uniwersytecie we Lwowie do roku 1939*, Częstochowa 2000, s. 24.

efekt austriackiej ustawy „O prawie zgromadzania się” z 15 listopada 1867 roku. Jej liberalne unormowania prawne spowodowały lawinowe wręcz powstawanie stowarzyszeń o różnorodnym profilu. Artykuł 12 wspomnianej ustawy stwierdzał: „Obywatele austriaccy mają prawo zgromadzania się i zakładania stowarzyszeń”³.

Bezpośrednim przedmiotem badań stały się same towarzystwa, ich działalność oraz funkcje społeczne realizowane przez samopomoc materialną, tworzenie bibliotek i czytelni naukowych. Przeprowadzone badania pozwoliły wyodrębnić grupę żydowską towarzystw młodzieży akademickiej, które ze względu na długotrwałość pracy, jej charakter i zasięg, a także znaczenie w życiu lwowskiego środowiska naukowego uznano za reprezentatywną dla problematyki. Każde ze studenckich stowarzyszeń za cel przyjmowało pomoc materialną mniej zamożnym studentom, ożywienie życia kulturalnego i naukowego, od samego początku gromadzono także własną bibliotekę.

Na przełomie XIX i XX wieku pojawiły się dwie nowe siły polityczne: ruch socjalistyczny i narodowo-demokratyczny, które znajdowały zwolenników wśród studentów. Rozruchy studenckie 1890 roku w Krakowie i Lwowie na tle politycznym uzewnętrzniły istnienie w organizacjach studenckich nowych prądów politycznych.

Powoływane i kierowane przez samych studentów stowarzyszenia były organizacjami o charakterze samorządowym, finansowanymi głównie ze środków własnych. Pozyskiwano je ze składek wszystkich grup członków i wpływów z organizowanych imprez okolicznościowych, a także darów zasobniejszych materialnie donatorów.

W sprawach dyscyplinarnych towarzystwa akademickie podlegały senatowi danej uczelni i jej rektorowi oraz Namiestnictwu, jako organowi administracji państwowej. Podlegały także Dyrekcji Policji w zakresie przestrzegania zapisów statutowych, w tym zasad apolityczności.

Ustawa z dnia 15 listopada 1867 roku „O prawie zgromadzania się” zezwalała również na powstanie stowarzyszeń wspierających materialnie studentów, bez prawa do nazwania się akademickie. W tym przypadku stowarzyszenie podlegało wyłącznie władzom administracyjnym.

Ważnym zagadnieniem było określenie rodzaju i charakteru potencjalnych członków towarzystw akademickich i paraakademickich. Celem było stworzenie możliwości przyjmowania możliwie szerokiego kręgu uczestników, co decydowało o skali działania, ale także pozyskiwania środków materialnych.

W towarzystwach wspierających materialnie studentów istniała otwarta możliwość przyjmowania członków zwyczajnych, wspierających, założycieli oraz honorowych. Członkowie założyciele i wspierający wpłacali znacznie większe kwoty pieniężne na rzecz organizacji. Członkami honorowymi byli najczęściej profesorowie i docenci uczelni oraz znacznie większe osoby życia publicznego.

³ *Austriacka Ustawa o zgromadzeniach zaopatrywana licznymi uwagami i dodatkiem pouczającym, w jaki sposób zwoływać zgromadzenie*, Kraków 1895, s. 5.

2. Od Ogniska do stowarzyszenia Związek

Wiec studentów we Lwowie w marcu 1889 roku stał się bodźcem do powstania w Krakowie i we Lwowie organizacji lewicujących studentów Ognisko, działającej do lat 1900. Jak wspomina Ignacy Daszyński we Lwowie: „Kółka młodzieży uniwersyteckiej, technicznej i dublańskiej szkoły koncentrowały w sobie jedynie życie socjalistyczne”⁴.

W Krakowie uaktywniła się grupa młodzieży akademickiej tworzącej zespół redakcyjny pisma „Ognisko” pod przewodnictwem Kazimierza Tetmajera, a faktycznym redaktorem był Franciszek Nowicki. Pismo, jako organ studenckiej grupy młodych, ukazywało się w Krakowie od kwietnia 1889 roku do marca 1890 roku. Pismo było policyjnie konfiskowane i sądownie zakazane. Siódmy numer „Ogniska” ukazał się w lipcu 1890 roku we Lwowie. Redakcja lwowska, do której należeli: Joachim Frenkel, Ernest Breiter, Dawid Schreiber, Emil Sommerstein, Runa Reitmann, Bernard Raves, była niezależna od grupy krakowskiej. Jak podaje J. Myśliński: „Zespół ten powiązany był, jak się wydaje z radykalną młodzieżą lwowską, konkretnie zaś z Kółkiem Zachęty Naukowej przy Politechnice Lwowskiej. Kółko to w owym czasie żywo interesowało się problematyką teorii socjalizmu, studiowało dzieła Marksa, Engelsa i Kautskyego”⁵.

Z listów Joachima Frenkla ze Lwowa do redakcji „Ogniska” w Krakowie wynika, że Komitet Lwowski agitował wśród tamtejszej młodzieży na rzecz „Ogniska”, zbierał prenumeratorów, miał wpływ na kierunek pisma poprzez zgłaszane artykuły i wskazówki, co do ich treści. Dowodzi to, że pismo powstało z inicjatywy tych samych osób, które wywołały wiec we Lwowie⁶. Ruch studencki Ogniska nie znalazł poparcia wśród studentów Czytelni Akademickiej, któremu zarzucono „kosmopolityzm”⁷.

Udział Żydów studentów w organizacjach lewicowych, początkowo nieznaczny, od lat dziewięćdziesiątych XIX wieku wydatnie wzrasta. Powstanie Ogniska było protestem przeciw konserwatywnej atmosferze wyższych uczelni galicyjskich.

Studenci krakowscy działacze Ogniska byli pod stałą obserwacją policji. Podczas rewizji w mieszkaniu Izaaka (Ignacego) Süssera w dniu 12 września 1891 r. i 23 maja 1892 roku, dokonanych przez Mariana Jüttnera – c.k. komisa-

⁴ I. Daszyński, *Pamiętniki*, t. 1, Kraków 1925, s. 33.

⁵ J. Myśliński, *Czytelnia Akademicka i Ognisko* [w:] *Studia z dziejów młodzieży Uniwersytetu Krakowskiego od Oświecenia do połowy XX wieku*, t. 1, cz. 1, pod red. C. Bobińskiej, Kraków 1964, s. 175.

⁶ S. Konarski, *Początki ruchu postępowo-radykalnego w Uniwersytecie Jagiellońskim (1880–1890)*, [w:] H. Dobrowolski, M. Frañcič, S. Konarski, *Postępowe tradycje młodzieży akademickiej w Krakowie*, Kraków 1962, s. 19.

⁷ J. Reizes-Dzieduszycki, *Działalność kółek naukowych Czytelni Akademickiej we Lwowie w XIX wieku*, [w:] *Kraków – Lwów. Książki – czasopisma – biblioteki*, pod red. H. Kosętki, Kraków 2005, s. 177.

rza policyjnego, nie znaleziono żadnych zakazanych materiałów. Policjant w protokole zanotował: „petent jest gorącym zwolennikiem zasad socjalno-demokratycznych. Już w czasie studiów uniwersyteckich należał do grona młodzieży wydającej czasopismo „Ognisko”⁸.

Rewizję przeprowadzono z racji podejrzeń, iż Izaak Süsser należał do tajnych stowarzyszeń bowiem „brał udział w kongresie socjaldemokratycznym we Lwowie od 31 stycznia do 2 lutego 1892 r. Należał do redakcji «Naprzód», a obecnie «Krytyka»”⁹.

W dniu 7 kwietnia 1891 roku policja przeprowadziła rewizję w mieszkaniu Jetty Lipschütz przy ul. Sebastiana 26. Znaleziono następujące książki: K. Marks, F. Engels, *Manifest komunistyczny*, Genewa 1883; K. Liebknecht, *W obronie prawdy*; P. Lafargue, *Praca umysłowa wobec maszyny*, Warszawa 1891; Schramm, *O wytwarzaniu bogactw*; M. Drahomanow, *Gromada*, Genewa 1878; Schäffle, *Kwintesencja socjalizmu*, Warszawa 1890, pięć numerów czasopisma „Ognisko” oraz książka H. Spencera, *Zasady socjologii*, Warszawa 1890. Podejrzana lat 42, żona poddanego węgierskiego Lazara Lipschütza, oświadczyła, iż są to książki jej córek Marii, Pauliny i Franciszki, lat 17, 19 i 20, byłych uczennic szkoły Łapińskiej w Warszawie. Matka zeznała, iż książki i pismo „Ognisko” córki pożyczyły od I. Süssera, B. Grossa, Appelbauma, Bettera i H. Gumpłowicza.

Rewizje przeprowadzone następnie w dniu 11 kwietnia tegoż roku u Bernarda Grossa (ul. Dietla 68), Henryka Gumpłowicza (ul. Zielona 10) oraz Mojżesza Dunkelbluma przez komisarza Jana Murdziego nie potwierdziły podejrzeń. Jedynie u H. Gumpłowicza znaleziono książkę B. Limanowskiego pt.: *Historia ruchu społecznego w XIX stuleciu*. Komisarz stwierdził więc w protokole: „Prócz wspomnianego dzieła nie znaleziono żadnego pisma ani druku, któreby się do konfiskaty nadawało”¹⁰.

W 1902 roku powstała organizacja studencka „Związek”. Tworzyli ją secesjoniści z „Ogniska”. Założyciele później zapisali o tym fakcie: „A już patriarchalne szranki współbytu w «Ognisku» stają się za ciasne. Następuje secesja. Secesjoniści «Ogniska» powołują do życia «Związek». Skupia się tu początkowo wszystko, co niesyöńskie”¹¹. Celem nowej organizacji było: „wzajemne kształcenie się, popieranie rozwoju życia umysłowego i towarzyskiego wśród młodzieży, zakładanie bezpłatnych czytelni i bibliotek, urządzenie wykładów oraz kursów dla analfabetów, szerzenie oświaty wśród ludności żydowskiej w mieście Lwowie”¹².

⁸ Archiwum Narodowe w Krakowie (dalej: ANK), zespół c.k. Dyrekcja Policji (dalej: DP), sygn. 893, k. 15.

⁹ Tamże, k. 3.

¹⁰ Tamże, k. 37.

¹¹ Centralny Derżawnyj Istorycznyj Archiw Ukraini u Lwowi [dalej: CDIAL], fond 701 (dalej: f), opis (dalej: op) 1, sygn. 61, k. 29.

¹² *Sprawozdanie Wydziału Towarzystwa „Związek” we Lwowie za rok administracyjny 1909/10*, Lwów 1910, s. 53

Założycielami towarzystwa byli: Samuel Horowitz, Natan Nebenzahl, Edmund Rauch, Szymon Schaff, Natan Loewenstein, Adolf Lielien, Edward Lielien, Maurycy Wohfeld. Członkiem honorowym była Maria Loewenstein.

Stowarzyszenie w 1909 roku liczyło 41 członków zwyczajnych i 436 członków wspierających. Towarzystwo w każdym roku wybierało zarząd i przewodniczącego. Przewodniczącymi od 1903 roku byli kolejno: Herman Spiegel, Aleksander Mandel, Marceli Buber, Jakub Fell, Maurycy Seidmann i Izaak Sohn oraz przez dwie kadencje Zygmunt Glücksmann¹³.

Zarząd stowarzyszenia w 1910 roku stanowili: Zygmunt Glücksmann, Zygmunt Hoffmann, Dawid Heschels (sekretarz), Leopold Oberhardt (skarbnik), Zygmunt Stein, Wilhelm Labiner, Leopold Neustein (bibliotekarz), Maurycy Menkes, Henryk Kessler, Ludwik Bodenstein, Józef Kleiner (gospodarz czytelnicy), Karol Maxamon. Do komisji rewizyjnej należeli: Józef Brüstiger, Abraham Beglieter, Alfred Thammer, Maksymilian Lothringer¹⁴.

Jak wyżej podano towarzystwo miało liczną grupę członków wspierających. Byli to najczęściej absolwenci uniwersytetów w Krakowie, Lwowie i Wiedniu oraz Politechniki Lwowskiej. Członkowie wspierający wywodzili się z Borysławia – 6 członków, z Brodów – 26, Drohobycza – 35, Kołomyi – 32, Krakowa – 33, Lwowa – 44, Przemyśla – 37, Podwołoczysk – 27, Rzeszowa – 19, Sambora – 17, Sanoka – 5, Stanisławowa – 42, Stryja – 22, Tarnowa – 12, Tarnopola – 67, Złoczowa – 24¹⁵.

Wśród członków wspierających liczną grupę stanowili adwokaci, lekarze i notariusze. Ze Lwowa było 21 osób, z Krakowa – 20, z Przemyśla – 18, z Rzeszowa – 10, z Sambora – 15, z Sanoka – 4 i ze Stryja – 15 na 22 ogółem¹⁶.

Organizację wspierali ponadto ze Stanisławowa: burmistrz Rohatyn i E. Rauch – radca cesarski, ze Lwowa profesor Uniwersytetu Adolf Beck, z Krakowa dr Adolf Gross, z Kołomyi burmistrz Funkelstein.

Wśród członków wspierających były również kobiety, między innymi: Nina Schmorak i Dawidsonowa ze Złoczowa, z Tarnopola – Fleischmann, Baar, Diebmann i Sperlingerowa, z Podwołoczysk – Ernestyna Lotringer i Bergerowa, z Przemyśla – Hoffmannowa i Rosenthalowa, ze Lwowa Adela Sokal.

Stowarzyszenie wspierały również instytucje i firmy przemysłowo-handlowe. Były to z Drohobycza: Towarzystwo „Galicja”, Towarzystwo Oszczędności i Kredytu, z Kołomyi – Credit und Spaar Verein, Credit und Vorschuss Verein, Export und Comp. Bank, Galicyjski Bank Handlowy, kantor Hammer, Industrieller Vorschuss und Spaar Verein.

¹³ Tamże, s. 56.

¹⁴ Tamże.

¹⁵ Tamże.

¹⁶ Tamże.

Członkami wspierającymi były także firmy, m.in. z Przemysła: kawiarnia Stiebera, firma Fränkel i S-ka, z Rzeszowa: Związek Kredytowy i Komercyjny, Zakład Kredytowy Comptoire de change¹⁷.

W każdym roku wzrastała liczba członków, których dzielono na założycieli i wspierających. Przedstawia ją tabela 1.

Tabela 1. Członkowie stowarzyszenia (1903–1910)

Lp.	Rok	Członkowie		Razem
		Założyciele	Wspierający	
1	1903	5	35	40
2	1904	5	128	133
3	1905	6	194	200
4	1906	7	300	307
5	1907	7	316	323
6	1908	8	342	350
7	1909	8	360	368
8	1910	9	452	461

Źródło: CDIAL, f. 701, op. 3, sygn. 61, k. 56.

Przychód finansowy towarzystwa w 1908 roku wyniósł 4734,33 koron, na co złożyły się składki od członków w wysokości 795 koron, subwencja gminy wyznaniowej we Lwowie w wysokości 100 koron oraz wpłaty od członków wspierających.

Na wydatki złożyły się: 815 koron, jako pożyczki studentom na obiady, 192 k. na zakup książek do biblioteki, 170 k. na prenumeratę czasopism, 650 k. na czynsz za wynajęty lokal stowarzyszenia oraz 146 k. na prowadzenie czytelnicy ludowej. Razem wydano 1874 koron¹⁸.

Celem każdego stowarzyszenia studenckiego było udzielanie pomocy studentom w pracy i nauce oraz kreowanie życia naukowego i towarzyskiego. W tym celu tworzono czytelnice. Dzięki nim zapewniono dostęp do najnowszej literatury naukowej, książek i czasopism.

W drugim roku działalności towarzystwa biblioteka i czytelnia, prowadzona przez Józefa Kleinerę i Karola Maxamina, posiadała 360 książek w 410 tomach, głównie treści prawniczej, ekonomicznej i historycznej. Prenumerowano 36 czasopism i periodyków wydawanych we Lwowie, Krakowie, Wiedniu, Warszawie, Kijowie, Poznaniu. Były to: „Słowo Polskie”, „Kurier Lwowski”, „Głos”, „Wiek Nowy”, „Naprzód”, „Nowa Reforma”, „Dziennik Kijowski”, „Kurier Warszawski”, „Dziennik Poznański”, „Arbeiter Zeitung”, „Die Zeit”, „Vorwärts”, „Volks-

¹⁷ Tamże.

¹⁸ CDIAL, f. 701, op. 3, sygn. 61, k. 60.

zeitung”, „Robotnik Polski”, „Diło”, „Nasze Hasła”, „Die Welt”, „Wschód”, „Nowości Ilustrowane”, „Sozialistische Monats”, „Hefte”, „Das Recht”, „Simplicissimus”, „Przegląd Socjal-Demokratyczny”, „Moriah”, „Monitor”, „Krytyka”, „Nasz Kraj”, „Jugend”, „Głos Przemyski”, „Gazeta Sądowa”, „Gazeta Robotnicza”, „Echo Muzyczne”, „Czerwony Sztandar”, „Czasopismo Techniczne”, „Ateneum”¹⁹.

W czytelni towarzystwa w roku oświatowym 1903/1904 wygłoszono jednaście odczytów na tematy: dr Landes – „O Ibsenie”, „Ostatni kongres syjonistyczny”; Kulczycki – „Polityka socjalistyczna”; Menkes – „Emigracja”; Neustein – „Sugestia”; Schwebar – „Kwestia autonomii narodowościowej”; dr Nussbrecher – „Ankieta Sejmu Galicyjskiego”; Bourdon – „Światopogląd wolnomyślny”; Tisch – „Historia rozwoju architektury”; Glicksmann – „Kwestia narodowościowa” oraz „Ekonomiczne położenie Żydów w Galicji”²⁰. Tematyka odczytów rozszerzała oddziaływanie społeczne na grupy pozaakademickie, zgodnie z deklaracją ideową towarzystwa, kiedy stwierdzono: „Zrozumiawszy cierpienia walki i ideały ludu żydowskiego uchroniliśmy się od szowinizmu i chcemy być wśród społeczeństwa żydowskiego. Tak pojmując nasze stanowisko i zadania znaleźliśmy się na jednym polu działania z postępową młodzieżą polską i ukraińską”²¹. Fakt formowania się nowych organizacji akademickich był odbiciem ideowej polaryzacji społeczeństwa żydowskiego w Galicji.

3. Towarzystwo Akademickie „Zjednoczenie”

a) Organizacja stowarzyszenia

W 1907 roku powstało we Lwowie nowe stowarzyszenie studenckiej młodzieży żydowskiej „Zjednoczenie”. Jak podano w sprawozdaniu Wydziału Towarzystwa „Związek” za rok 1909/1910: „Dyferencjacja dokonuje się nadal i w samym «Związku». I tu były zbyt rozbieżne prądy, zwłaszcza na kwestię żydowską, by taka liga mogła się utrzymać. Więc ponowna secesja obecnie z «Związku». Powstaje nowa formacja wśród żydowskiej młodzieży akademickiej, która odtąd skupia się w towarzystwie «Zjednoczenie», którego tendencje są asymilatorskie”²².

Powstanie stowarzyszenia „Zjednoczenie” poprzedziła znaczna polaryzacja na płaszczyźnie ideologiczno-narodowościowej wśród studentów Żydów.

Pierwszy wiec studentów orientacji syjonistycznej odbył się 25 lipca 1899 roku we Lwowie. Zorganizowały go: Czytelnia akademicka Towarzystwa „Sy-

¹⁹ *Sprawozdanie Wydziału...*, s. 56.

²⁰ Tamże, s. 57.

²¹ Tamże, s. 53.

²² Tamże, s. 54.

on” we Lwowie, Związek Akademików Galicyjskich „Bar Kochba” w Wiedniu, Klub Akademicki Towarzystwa „Ezra Izrael” w Stanisławowie, Klub Akademicki Towarzystwa „Beth Israel” w Kołomyi, Związek Akademicki w Towarzystwie „Bnej Zion” w Jarosławiu oraz Akademickie Towarzystwo „Haschachar” w Krakowie. W zebraniu wzięło udział 100 studentów. Obradom przewodniczyli: Kruhl – prezes stowarzyszenia „Bar Kohba” z Wiednia oraz Schissler ze Stanisławowa, Schalit i Schiffer z Krakowa, Löwenherz ze Lwowa, Berner z Jarosławia oraz Zillenbaum ze Stanisławowa. Komisja w składzie: dr Braude, Hausmann Wilfstein, Kruhl, Wurzel, dr März przygotowała uchwałę przyjętą przez zgromadzenie, wzywającą całą młodzież akademicką do połączenia się akademickich organizacji syjonistycznych, wydawania książek i czasopism, a senaty uniwersytetów w Krakowie i Lwowie wezwano do uznania narodowości żydowskiej i tym samym stosowanie odpowiednich wpisów w dokumentacji uniwersyteckiej²³.

Na czele galicyjskich organizacji studenckich stało Biuro Centralne „Bar Kochba” w Wiedniu. Rozwój ruchu syjonistycznego w Krakowie, Lwowie, Tarnowie, Stanisławowie w znacznym stopniu propagowali studenci. Pochód w Krakowie z udziałem około 1000 osób w dniu 27 lipca 1905 roku z okazji rocznicy śmierci Teodora Herzla, inicjatora ruchu syjonistycznego, prowadził Leon Meisels, student II roku prawa. Śpiewano *Czerwony sztandar* oraz pieśni żydowskie²⁴.

W tej sytuacji Prezydium Namiestnictwa we Lwowie wydało w dniu 22 września 1906 roku okólnik do starostów oraz c. k. Dyrekcji Policji we Lwowie i w Krakowie. Zawarto w nim stosunek administracji publicznej do nowego, rosnącego w siłę ruchu syjonistycznego. Stwierdzono tam: „Zwolennicy tego ruchu dążą do wzmocnienia wśród mas żydowskich poczucia odrębności narodowej i religijnej, przy czym usposabiają ją wrogo ku narodowości polskiej jak również ku tej części żydostwa, które ideałom syjonistycznym nie sprzyja. Również wrogo są usposobieni syjoniści wobec Rządu Krajowego.

Akcja syjonistów podjęta początkowo na gruncie literackim i w dziedzinie umysłowej zaczęła powoli przybierać coraz realniejsze kształty, a grając na fanatyzmie mas zatacza coraz szersze kręgi.

Zważywszy, że jednym z głównych celów syjonizmu jest silne zaznaczenie społecznej i narodowej odrębności Żydów, to ruch ten okazać się musi w swych skutkach zgubnym dla spokoju społecznego w kraju”²⁵.

Na początku XX wieku wszystkie stowarzyszenia studenckie w Galicji nie uniknęły wewnętrznych sprzeczności i niepokoїв na tle narodowościowym, co powodowało secesję części członków. W sytuacji stowarzyszeń żydowskich było to opowiedzenie się za nowym ruchem narodowym syjonizmem bądź za koncepcją asymilacji.

²³ ANK, zespół c.k. DP, sygn. 695, k. 15.

²⁴ Tamże, k. 53.

²⁵ Tamże, k. 89, por. również: A. Kohl, *Kwestya syońska na Uniwersytecie, Lwów 1907*, s. 4.

Założycielami stowarzyszenia „Zjednoczenie” byli: Tobiasz Aschkenaze, Herman Feldstein, Nason Fischer ze Stryja, baron Jan Goetz-Okocimski z Okocimia, Samuel Horowitz, bracia Adolf i Edward Lielienowie, poseł Natan Lowenstein, Edmund Rauch ze Stanisławowa, Rosenstoch-Rostocki ze Skałata, Eugeniusz Reiter, Marceli Schaff oraz prof. Leon Sternbach z Uniwersytetu Jagiellońskiego²⁶.

Według statutu stowarzyszenia członkowie dzielili się na zwyczajnych, wspierających, założycieli i honorowych. Członkiem zwyczajnym mógł być każdy zwyczajny lub nadzwyczajny słuchacz Uniwersytetu, Politechniki lub Akademii Weterynaryjnej we Lwowie narodowości polskiej wyznania mojżeszowego. Prawo członkowskie zachowywano do 5 lat po ukończeniu studiów. Członkiem wspierającym, założycielem i honorowym mógł być każdy bez względu na narodowość i wyznanie. Członkowie wspierający rocznie opłacali składkę w wysokości minimum 10 koron. Członkami założycielami zostawały osoby, które jednorazowo wpłaciły na rzecz towarzystwa co najmniej 100 koron lub złożyły dar odpowiedniej wartości.

Członkami honorowymi zostawały osoby, które położyły szczególne zasługi dla towarzystwa, a tego uznania dokonało walne zgromadzenie. Składki roczne dla członków zwyczajnych ustalono na 4 korony uiszczane jednorazowo lub półrocznie.

W pierwszych dwóch latach działalności stowarzyszenie liczyło 9 członków założycieli, 31 zwyczajnych i 9 wspierających. W 1909 roku wzrosła liczba członków zwyczajnych do 58, wspierających do 87 i założycieli do 13, razem więc zrzeszono 158 członków. W 1910 roku liczba członków wzrosła do 402, w tym 3 było honorowych, 24 założycieli, 243 wspierających, 132 zwyczajnych, czyli studentów. W roku akademickim 1912/13 stowarzyszenie liczyło 475 członków, w tym 5 honorowych, 24 założycieli, 273 wspierających oraz 173 studentów, jako zwyczajnych²⁷.

Pierwszy zarząd stowarzyszenia w 1907 roku stanowili: Henryk Immeles (przewodniczący), Feliks Roth (zastępca przewodniczącego), Izydor Stand (skarbnik), Zygmunt Schipper (sekretarz), członkami zarządu byli: Herman Fiebert, Aleksander Schipper, Jakub Sandel, Antoni Mondlicht, Henryk Kolischer, Ignacy Philip, Marcin Zimeles. Do komisji rewizyjnej weszli: Eleazar Byk, Alfred Koh, Kazimierz Thieberg, Bernard Pordes²⁸.

W 1913 roku zarząd liczył 25 osób stanowili go: Antoni Nick – przewodniczący, Emil Goetz – zastępca, Adolf Pesches – sekretarz, Zygfryd Zinkes – skarbnik, Ignacy Bergtraun – bibliotekarz, członkami zarządu byli: Henryk Berger, Ludwik Goldstein, Alfred Kahane, Józef Lubliner, Maciej Menasches, Mau-

²⁶ *Sprawozdanie Wydziału Towarzystwa Akademickiego „Zjednoczenie” we Lwowie za rok administracyjny 1909/1910*, Lwów 1910, s. 3.

²⁷ *Sprawozdanie Wydziału Towarzystwa Akademickiego „Zjednoczenie” we Lwowie za czas od 15 stycznia 1912 do 27 lutego 1913*, Lwów 1913, s. 70.

²⁸ *Sprawozdanie... 1909/1910*, s. 23.

rycy Thorn, Karol Zipper, zastępcami byli: Leopold Bałaban, Jakub Pressler, Emanuel Walowski, Robert Wollisch. Komisję rewizyjną stanowili: Bernard Pordes – przewodniczący oraz Maksymilian Baral, Paweł Lehrman, Józef Wiesenbergl. Do sądu koleżeńskiegol wybrani byli: Herman Knopt, Alfred Kohl, Izydor Schenker i Filip Wachtel. Delegatem do Kuratoriumu Domu Akademickiegol im. A. Potockiegol we Lwowie wybrany został Aleksander Kohl²⁹.

Pierwszymi członkami honorowymil stowarzyszenia byli: profesorowie Uniwersytetu Lwowskiegol Ludwik Finkel, Antoni Noga-Mars, poseł do parlamentu w Wiedniu Natan Loewenstein, dr Adolf Lielien oraz Jakub Herman.

Wśród 24 założycielil wyróżnić należą: Juliana Falla – prezydenta miasta Stryja, Jakuba Spitzmana prezydenta Drohobycza, barona Jana Goetz-Okocimskiegol z Okocimia, posła Natana Lowensteina, posła Edmunda Raucha ze Stanisławowa, radnych miasta Lwowa: Marcina Horowitza, Alberta Reissa, Marcellegol Schaffa, Jakuba Wixela.

Członkami wspierającymi byli m.in. profesorowie Uniwersytetu Lwowskiegol: Maurycy Allerhand, Oswald Balzer, Adolf Beck, Marceli Chlamtacz, Bronisław Dembiński, Ludwik Finkel, Stanisław Głabiński, Alfred Halban, Juliusz Makarewicz, Antoni Noga-Mars, Roman Rencki, a z Uniwersytetu Krakowskiegol – prof. Leon Sternbach.

Towarzystwo wspieralil materialnie liczni przedstawiciele ówczesnegol życia politycznegol i administracjil państwowej: dr Franciszek Doliński – burmistrz Przemyśla, Rudolf Gall, poseł do Rady Państwal, dr Józef Gold – burmistrz Złoczowa, Rajmund Jarosz – burmistrz Drohobycza, Henryk Kolischer – poseł do Rady Państwal, Ignacy Landau z Krakowa, poseł do Rady Państwal, Natan Loewenstein – poseł do Rady Państwal, Józef Neumann – prezydent miasta Lwowa, Puntchert – burmistrz Tarnopola, dr Stanisław Rittel, poseł na Sejm Krajowy i burmistrz Brodów, Tadeusz Rutowski – wiceprezydent Lwowa, Józef Sare – wiceprezydent Krakowa, dr Hugo Steinhaus z Jasła, poseł do Rady Państwal, dr Henryk Szarski wiceprezydent Krakowa, dr Tadeusz Tertil z Tarnowa, poseł do Rady Państwal i prezydent miasta. Na liście członków wspierających znalazły się znaczące osobistości Galicjil, co można odczytać jako akceptację w szerszym środowiskul dla stowarzyszenia.

Towarzystwo wspierały także kobiety – Żydówki i Polki, żony profesorów Uniwersytetu Lwowskiegol: Balzerowa, Beckowa, Makarewiczowa, Halbanowa, żona prezydenta Lwowa – Rutowska. A ponadto Brennerowa ze Stanisławowa, ze Lwowa: Dattnerowa, Feldsteinowa, Gandiowa, Gottliebowa, Lielienowa, Maria Loewenstein, Nickowa, Parnasowa, Sydonia Schütz, Adela Korn z Kołomyi, Klapholtzowa z Broczka. Członkami wspierającymi były również dwie hrabiny – A. Potocka z Krzeszowic i A. Skarbkowa ze Lwowa³⁰.

²⁹ *Sprawozdanie... 1912/1913*, s. 7.

³⁰ Tamże, s. 73 i n.

W 1913 roku wśród 173 członków zwyczajnych, a więc studentów i absolwentów, było jedynie 7 kobiet, studentek. Były to: Leontyna Brawer, siostry Fanny i Henryka Fleckówny, Fryderyka Hescheles, Klara Mehrer, Maria Nacher, Maria Rosenstock³¹. Było to związane z dość późnym, bo od roku akademickiego 1897/1898, dopuszczeniem kobiet do studiów uniwersyteckich.

Wybuch I wojny światowej spowodował zawieszenie działalności towarzystwa. Studenci w większości opuścili Lwów i znaleźli się na uchodźstwie wojennym w Wiedniu. Tam kontynuowali studia. Na gruncie wiedeńskim działalność towarzystwa kontynuowała komisja tymczasowa.

Powrót do Lwowa następował stopniowo od przerwy wakacyjnej 1916 roku, po wyzwoleniu Lwowa przez wojska państw centralnych w czerwcu tego roku. We Lwowie pierwsze posiedzenie zarządu stowarzyszenia odbyło się 28 grudnia 1916 roku. Wybrano wówczas nowy zarząd w składzie: Ludwik Fraenkel – przewodniczący, Salomea Schützówna, zastępca, Maria Czaban i Marcin Pesches – sekretarze, Ludwik Rubel – bibliotekarz, Bernard Labiner – skarbnik, Dawid Heller – referent komisji odczytowej, Alfred Goldstein i Wanda Kohl – członkowie³².

b) Działalność statutowa

W sprawozdaniu Wydziału Towarzystwa Akademickiego Zjednoczenie we Lwowie za rok administracyjny 1909/1910 czytamy, iż w Towarzystwie Rygorozantów istniejącym od 1867 roku: „Grupy (młodzieży żydowskiej), separatystycznej, uzurpowały sobie prawo do reprezentowania ogółu młodzieży żydowskiej, nie zważając na liczne rzesze Kolegów naszych wyznania mojżeszowego, rozproszone po towarzystwach akademickich polskich o rozmaitych zabarwieniach politycznych”³³. Celem więc stowarzyszenia było powołanie: „reprezentacji pewnej dla ogółu młodzieży polskiej wyznania mojżeszowego, która bez istnienia „Zjednoczenia” byłaby wprost niemożliwa”³⁴.

Największe stowarzyszenie akademickie studentów żydowskich Towarzystwo Rygorozantów rozpoczęło w 1907 roku budowę domu studenta na 100 osób we Lwowie przy ul. Teresy 26, zapowiadając jednocześnie, iż mieszkańcem Żydowskiego Domu Akademickiego może być tylko zwyczajny członek Towarzystwa Rygorozantów. Dom powstał ze składek i ofiar wielu fundatorów, którzy jednak zastrzegli, iż warunkiem korzystania z niego będzie „metryka chrztu” a nie „świadectwo urodzenia”³⁵.

³¹ Tamże, s. 80 i n.

³² „Zjednoczenie” 1917, nr 1, s. 15.

³³ Sprawozdanie Wydziału... 1909/1910, s. 7.

³⁴ Tamże.

³⁵ Tamże, s. 8.

Powstanie Zjednoczenia było także istotnym elementem walki politycznej rozgrywającej się wokół wyzwań stojących przed żydowskim społeczeństwem w Galicji.

Socjalny wymiar działalności wspierający materialnie niezamożnych studentów był jednakże na pierwszym planie. Z pierwszych zadań była to kwestia własnego domu akademickiego. Była to odpowiedź na budowę domu dla studentów zainicjowaną przez Towarzystwo Rygorozantów. Potwierdzają to członkowie Zjednoczenia: „Kiedy syjoniści postanowili wznieść osobny Dom akademicki – noszący piętno narodowo-żydowskie – postanowiliśmy nie przyłączać się do tej akcji, nie uważając odmiennego wyznania za podstawę dostateczną dla zupełnego rozkładu, jaki spowodować musi odrębny dom [...]. Sądziliśmy i sądzimy przeciwnie, że nasza praca nad zespoleniem ludności polskiej bez względu na wyznanie nad harmonią pożycia młodzieży pod hasłem jednej Polski nie pozwala nam a raczej wprost zakazuje popełniać taką niekonsekwencję, jak tworzenie fizycznej wprost zapory w spełnieniu gorąco przez nas upragnionego celu”³⁶.

Towarzystwo podkreślało swój polski charakter i akcentowało różnorodność narodowościową i wyznaniową.

Młodzież akademicka zrzeszona w towarzystwie Zjednoczenie była zdania, iż: „Nędza bowiem różnic wyznaniowych nie uznaje”³⁷. Dom studencki ma służyć nie tylko młodzieży polskiej wyznania mojżeszowego, ale także: „koledzy nasi innych wyznań znajdują w nim umieszczenie”³⁸. Deklarowano dalej: „Chcemy, by młodzież ta pod wspólnym dachem wyzbywała się wszelkich uprzedzeń poznała się przede wszystkim, a poznawszy nauczyła szanować i kochać wspólne i wszystkim drogą ideały”³⁹.

22 maja 1909 roku odbył się wiec studentów Uniwersytetu Lwowskiego w sprawie budowy drugiego domu akademickiego dla młodzieży żydowskiej, a piątego dla ogółu studiujących. W wiecu udział wzięli studenci zrzeszeni w organizacjach: Czytelnia Akademicka, Życie oraz Zjednoczenie. Jak stwierdzono w sprawozdaniu: „Młodzież polska zachowaniem się swoim na wiecu stwierdziła, że w kwestiach ogólnonarodowych i humanitarnych nie ma różnic partyjnych, określała żywe zrozumienie dla naszej działalności”⁴⁰.

Dom studencki im. A. Potockiego przy ul. Kordyana 5 otwarto 1 kwietnia 1912 roku. Wybudowano go w dużym stopniu dzięki materialnemu wsparciu fundacji Jakuba i Laury Hermanów. Uroczyste zaś otwarcie odbyło się 3 listopada 1912 roku z udziałem licznych gości, m.in. marszałka krajowego Adama Gołuchowskiego, prezydenta Lwowa Józefa Neumanna, rektora Uniwersytetu Lwowskiego prof. Adolfa Becka, prof. Ludwika Finkla – prorektora, rektora Po-

³⁶ Tamże, s. 11 i n.

³⁷ Tamże, s. 9.

³⁸ Tamże.

³⁹ Tamże, s. 10.

⁴⁰ Tamże, s. 11.

litechniki Lwowskiej prof. Edwina Hauswalda, fundatorów Jakuba i Laury Hermanów, licznego grona profesorów uniwersytetu i politechniki, a ponadto Artura Zaremby, Cieleckiego, prezesa Towarzystwa Szkoły Ludowej, dr Ernesta Adama, S. Sterna, rabina dr Jakub Caro, prezesa gminy wyznaniowej żydowskiej dr M. Schaffa, oraz dr Engla, prezesa Towarzystwa Lekarskiego dr Fessenburga, posłów na Sejm Krajowy i do Rady Państwa.

Działalność naukowa i kulturalna stanowiła drugi ważny element ogólnej charakterystyki społecznego fenomenu towarzystw studenckich. Czyniły to głównie przez organizację oraz prowadzenie własnych bibliotek i czytelni, gromadzenie podręczników i skryptów akademickich oraz czasopism i innych materiałów bibliotecznych.

Działalność bibliotekarska na równi z nauką była w tym okresie najważniejszym polem funkcjonowania towarzystw młodzieży akademickiej. W sprawozdaniach z działalności akcentowano ilość i rodzaj przyznanych pozycji bibliotecznych oraz znaczenie bibliotekarza w strukturze organizacyjnej towarzystwa.

Biblioteki uniwersyteckie pobierały w tym okresie od studentów kaucje pieniężne z racji wypożyczania książek, a nadto od 1907 r. obowiązywało rozporządzenie ministra oświaty, polecające pobieranie opłaty na bibliotekę w wysokości 1 korony od poddanych austriackich, a 2 korony od obcokrajowców. Opłaty powyższe mobilizowały studentów do zakładania własnych bibliotek.

W celu zdobywania środków pieniężnych na zakup księgozbiorów bibliotecznych towarzystwo organizowało liczne imprezy kulturalne, jak na przykład bale, odczyty, wieczory deklamacyjno-muzykalne.

W 1913 roku w czytelni towarzystwo prenumerowało następujące czasopisma: „Kurier Lwowski”, „Gazeta Wieczorna”, „Głos”, „Słowo Polskie”, „Wiek Nowy”, „Nowa Gazeta” (z Warszawy), „Izraelita”, „Tygodnik Ilustrowany”, „Krytyka”, „Trybuna”, „Przyjaciel Ludu”, „Wschód”, „Welt”, „Der Freidenker”, „Zjednoczenie”, „Prawnik”, „Monitor”. Roczna opłata abonamentowa wymienionych czasopism wynosiła 124,05 koron⁴¹.

Księgozbiór biblioteczny pochodził z zakupów oraz darów. Książki kupowano w księgarni Juffego we Lwowie. Postanowiono prowadzić bibliotekę zawierającą wszystkie działy nauki, a szczególnie uzupełnić: „dział książek z dziedziny kwestyi polskiej, by zaznajomić kolegów, którzy częstokroć z naszej jedynie tylko biblioteki korzystają, za sprawą narodową i obeznać ich z zadaniami narodu, którego są członkami”⁴².

Wśród księgozbioru były więc książki historyczne Oswalda Balzera, *Historia Polski*, *Historia Austrii*, *Historia ustroju Polski*. W przeważającej mierze były to jednak podręczniki akademickie, jak np.: Leonarda Piętaka *Prawo handlowe*, Władysława Ochenkowskiego *Ekonomia polityczna*, Gryzieckiego *Prawo*

⁴¹ Tamże, s. 52.

⁴² Tamże, s. 53

karne materialne, Władysława Abrahama *Prawo kościelne małżeńskie*, Juliusza Makarewicza *Procedura karna*, Stanisława Wróblewskiego *Ustawa wekslowa*, Aleksandra Janowicza *Prawo prywatne niemieckie*, Stanisława Szachowskiego *Prawo rzymskie familijne*, *Prawo spadkowe rzymskie*, Stanisława Głębińskiego *Ekonomia społeczna*, *Skarbowość*, Leona Bilińskiego *Ekonomia społeczna*, Stanisława Starzyńskiego *Ogólne prawo polityczne austriackie*, Ernesta Tilla *Przeгляд prawa i administracji*, *Prawo prywatne austriackie*⁴³.

Podręczniki i skrypty potrzebne do egzaminu studenci mogli wypożyczać na okres 1 roku za opłatą 10 halerzy. W innych celach okres wypożyczenia ustalony został na 3 miesiące za opłatą 6 halerzy. W 1910 roku biblioteka liczyła 261 pozycji, a 85 osób korzystało z książek.

Towarzystwo stale uczestniczyło w organizowaniu i współdziałaniu obchodów rocznic narodowych związanych z wydarzeniami historii Polski. Między innymi: w obchodach ku czci Berka Joselewicza, w zjeździe Czytelní Koła Towarzystwa Szkoły Ludowej im. Bernarda Goldmana, a także 29 stycznia 1913 roku w obchodach z okazji 50-tej rocznicy powstania styczniowego.

Ważnym punktem działalności były odczyty, które odbywały się w każdy czwartek o godzinie dwudziestej. I tak w dniu 14 maja 1912 roku dr Alfred Kohl wprowadził do dyskusji na temat książki Wernera Sombarta pt. *Przyszłość Żydów*, Maciej Menesze 15 października 1912 roku wygłosił odczyt pt. *Nasze zadania*, dr Kohl *O powstaniu styczniowym*. 5 lutego 1913 roku odbyła się dyskusja na temat książki Edmund Semila pt. *Nowe ghetto*, a także Józefa Lublinerera *O bojkocie Żydów w Królestwie Polskim*. 29 stycznia 1912 roku uczestniczono w obchodach 250-lecia założenia Uniwersytetu we Lwowie⁴⁴.

Kolejną formą aktywności towarzystwa było powołanie 2 lutego 1913 roku koła literacko-naukowego. W trakcie spotkań przedstawiono następujące tematy: Gnoiński „O Romualdzie Trauguttie”, Semil „O Honorariuszu Balzacu”, Herzig „Z dziedziny socjologii” i „O wolności ludzkiej woli”, Ruff „O efekcie muzycznym w «Weselu» jako czynnika wzruszeniowym”, Bursztyn „O Ottonie Weiningerze”, Heller „O medjumizmie i hipnotyzmie ze stanowiska lekarskiego”, Górski „O rozwoju teatru”, Pajęczkowski „O muzyce”, Oesterreicher „O rytmice słowa polskiego”, Harnisz „O dramacie”, Zylber „O antysemityzmie i syonizmie ze stanowiska asymilacji”⁴⁵.

Ważnym wydarzeniem było wydanie 20 października 1912 roku pierwszego numeru pisma „Zjednoczenie” pod redakcją dra Alfreda Kohla, poświęconego sprawom młodzieży akademickiej. Realizacja tego pomysłu miała umożliwić młodzieży studenckiej publikowanie swoich prac oraz stworzenie łącznika między młodzieżą polską a żydowską. O relacjach z innymi polskimi organizacjami

⁴³ Tamże.

⁴⁴ Tamże.

⁴⁵ *V Sprawozdanie Wydziału Towarzystwa Akademickiego „Zjednoczenie” we Lwowie*, Lwów 1913, s. 11.

studenckimi ze Lwowa i z terenu Galicji pisano w kategoriach współpracy i solidarności. Realizowano w ten sposób cel towarzystwa określonego jako: „pracę nad uświadomieniem młodzieży żydowskiej w duchu polskim [...] nie uznajemy w należeniu do towarzystwa żadnego kryterium partyjno-politycznego, owszem akcentujemy silnie nie tylko bezpartyjność, ale nawet apolityczny charakter towarzystwa”⁴⁶.

W deklaracji ideowej z 1913 roku zapisano: „Związek stwierdza, iż jedynym rozwiązaniem kwestii żydowskiej na ziemiach polskich jest uobywatelnienie i równouprawnienie Żydów i wcielenie ich w skład ogólnego organizmu narodowego. [...] Dlatego też zupełnego rozwiązania kwestii żydowskiej w Polsce spodziewać się należy dopiero z momentem zdobycia podstawy dla moralnego życia społecznego, Niepodległość Polski”⁴⁷.

Akt 5 listopada 1916 roku, wydany przez państwa centralne, a zapowiadający odbudowanie państwowości polskiej, powitano z entuzjazmem, dano temu wyraz w artykule pióra Ludwika Rubla pt. *Obóz asymilacyjny a piąty listopada*, stwierdzając: „Dzisiaj stoimy w epoce odbudowy państwowego gmachu. Zapowiedziana uroczystość niepodległość Królestwa i samodzielność Galicji stawia społeczeństwo polskie przed warsztatem twórczej pracy, nieskrępowanej więzami obcych interesów [...] świadomość zaś istnienia państwowości polskiej podziela nader wychowawczo na szerokie masy żydowskie, wzbudzając w nich patriotyzm państwowy, który łącznie z postępami asymilacji kulturalnej stanowić będzie pomost na najpewniejszy do patriotyzmu narodowego”⁴⁸.

J. Lichten podaje, iż członkowie Zjednoczenia byli świadomi tego, że procesy emancypacji, akulturacji, wreszcie polonizacji głównie językowej, były zaawansowane wśród części Żydów: „Młodzież żydowska akademicka rozumiała asymilację głębiej i szerzej, mówiła o uczuciach i przekonaniach, o więzach scalających Żydów ze społeczeństwem i kulturą polską”⁴⁹.

Stowarzyszenia studenckie były podmiotem w dużym stopniu kształtującym postawy i zachowania zróżnicowanego pod względem ideowym i narodowym społeczeństwa galicyjskiego. Uczyły one odpowiedniego gospodarowania środkami powierzonymi przez społeczeństwo, osobistej inicjatywy i przedsiębiorczości oraz funkcjonowania w zróżnicowanych uwarunkowaniach społecznych i politycznych, a ponadto czynnej postawy obywatelskiej. Przygotowywały do podjęcia samodzielnego życia, a w wielu przypadkach, dzięki wsparciu finansowemu umożliwiały licznemu gronu młodzieży niezamożnej ukończenie studiów. Najistotniejszą jednak zasługą było kształcenie obywatelskie całych pokoleń inteligencji, która uczestniczyła w budowie nowoczesnego społeczeństwa. Stowa-

⁴⁶ Tamże.

⁴⁷ Tamże..., s. 20.

⁴⁸ „Zjednoczenie” 1917, nr 1, s. 10 i n.

⁴⁹ J. Lichten, *Uwagi o asymilacji i akulturacji Żydów w Polsce w latach 1863–1943*, „Znak” 1988, nr 396–397, s. 55.

rzyszenia studenckie były ważnym czynnikiem organizacji wszystkich sfer życia młodzieży akademickiej, odgrywając istotną rolę w integracji studentów oraz, co najważniejsze, autentyczną szkołą rozwijania i kształtowania zainteresowań wielu późniejszych działaczy społecznych.

Summary

Jewish Student Associations in Lviv (1890–1918)

The origins of student associations in Galicia were found around 1855. Established and directed by the students Associations were organizations with a local government, financed mainly from their own funds. Funds were collected as the contributions of all members, another share was provided by organized events, as well as gifts materially affluent donors.

An important element of student societies was to support less wealthy students, the revival of cultural and scientific life. This goal was achieved primarily by organizing and running their own libraries and reading, collecting books, scripts, academic journals and other library materials.

Student's associations were shaping the attitudes and behaviors of differentiated in terms of ideological and national Galician society.